

Jasen Boko

“NACIONALNI” FESTIVAL (I)

Među festivalima nacionalne drame koji su na području nekadašnje Jugoslavije nastali nakon raspada zajedničke države i nakon što je Sterijino pozorje prestalo biti “nacionalni” festival, Teden slovenske drame po jednom je specifičan. Ovaj festival, naime, nije nastao nakon 1990. već je postojao i ranije pa je ove godine održano 41. izdanje. Različitost slovenskog jezika omogućila je rano formiranje ovog festivala čija su prva izdanja bila već u pedesetima i šezdesetima da bi se od 1971. festival kontinuirano održavao u Kranju. U svom 41. izdanju održanom potkraj ožujka i početkom travnja sedam produkcija u službenoj konkurenciji po izboru Marka Sosića, predstavilo je suvremeni trenutak slovenske drame.

Festival, slično Sterijinom pozorju ili Marulićevim danima, okuplja najbolje produkcije nastale po domaćem dramskom tekstu ili adaptaciji slovenskog književnog djela. Uz sedam predstava u konkurenciji u dva kranjska tjedna prikazano je i nekoliko predstava u popratnom programu te jedna inozemna produkcija nastala po slovenskom tekstu. Druga, koja je trebala doputovati iz Japana otkazana je zbog katastrofalnog potresa koji se tamo dogodio. Paradoksalno, inozemne produkcije temeljene na slovenskom tekstu nemaju pravo sudjelovati u natjecateljskoj konkurenciji, što je neobična odluka.

Festival je godišnje okupljanje posvećeno domaćem dramskom tekstu pa se u okviru njega od 1979. dodjeljuje i Grumova nagrada za najbolju novu neizvedenu dramu “koja

pozitivno utječe na širi razvoj i kvalitativni rast domaćega literarnog stvaralaštva za scenu”. Za razliku od sličnog hrvatskog natječaja Marina Držića ovaj na početku festivala predstavlja nominirane, da bi stručni žiri o pobjedniku odlučio na kraju Tjedna slovenske drame pa se nagrada objavljuje i dodjeljuje na svečanom zatvaranju. Ove godine najboljom novom dramom ocijenjena je *Shocking Shopping* Matjaža Zupančiča. Za razliku od brojnih sredina koje nedovoljno vrednuju dramaturški rad, u sklopu ovog festivala dodjeljuje se i Grün-Filipićevo priznanje za dosege u slovenskoj dramaturgiji.

Posljednjih godina festival snažno promovira pisanje za kazalište. Kako ljubljanska Akademija za gledališče, radio, film in televizijo (AGRFT) nema studij dramskog pisanja, odnosno na odsjeku dramaturgije ne postoji praktični dio na kojem bi se učilo dramsko pisanje, Teden slovenske drame od 2004. organizira radionice dramskog pisanja, čitanja nagrađenih drama i okrugle stolove na tu temu. Ove je godine u suradnji slovenskog centra ITI-ja, s centrima iz Hrvatske i Srbije te International Playwright's Forum, na festivalu održan međunarodni okrugli stol *Dramsko pismo u vremenu krize*. O krizi drame i pogotovo o stanju dramskog pisma i odnosu kazališta prema suvremenoj drami na okruglom stolu, kojega je potpisnik ovih redaka moderirao s predsjednikom slovenskog centra ITI-ja Tatjanom Ažman, o situaciji u suvremenoj srpskoj dramatici i položaju mladog pisca govorili su Jordan Cvetanović i Svetislav Jovanov, hrvatski gosti bili su Ivor Martinić i Željka Turčinović, predsjednica hrvatskog ITI centra, a slovensku situaciju predstavili su Simona Semenič, Marinka Poštrak, Boštjan Tadel, Alja Predan i Dragica Potočnjak.

Čulo se kako kazališta nisu dovoljno zainteresirana za drame mladih pisaca, radije se priklanjaju Shakespeareu i klasicima nego suvremenoj dramatici. Posebno su nezadovoljni bili Slovenci koji tvrde da je stimulacija nove drame bila bolja u vrijeme socijalizma, dok se čini da je situacija najmanje kritična u Hrvatskoj gdje osim natječaja za dramu Marin Držić koji organizira Ministarstvo kulture, nagrađene drame donose i subvenciju teatru koji ih stavi na repertoar, što je u posljednjih 6-7 godina dovelo do toga da gotovo svi tekstovi nagrađeni tom nagradom (a godišnje ih bude oko 6) bivaju i izvedeni na sceni.

Posljednjih godina festival snažno promovira pisanje za kazalište. Ove godine najboljom novom dramom ocijenjena je *Shocking Shopping* Matjaža Zupančiča.

Brojka od 37 predstava prijavljenih na festival koje se temelje na slovenskom tekstu impresivna je za malu kazališnu sredinu. Brojka je slična onoj na Marulićevim danima, ali je znatno veća od petnaestak produkcija prijavljenih recimo za Festival bosansko-hercegovačke drame u Zenici. Po širini izbora i dalje dominira Sterijino pozorje na kojem je ove godine za selekciju bilo razmatrano oko osamdeset predstava.

Od prijavljenih selektor Marko Sosić u konkurenciju je izabrao sedam. Izbor bi mogao poslužiti kao potvrda tvrdnje da se suvremeni tekst nedovoljno postavlja na scenu, jer je samo jedna od njih suvremena, dosad neizvedena drama. Analitički pogled pokazuje da je riječ o dvije adaptacije romana, tri reinterpretacije drama slovenskih klasika, jedne produkcije nastale kroz proces improvizacijom, bez zadanog teksta i samo jedne suvremene drame. Komparativni pogled na odabir produkcija na ovogodišnjem Sterijinom pozorju ili Marulićevim danima pokazuje sličnu tendenciju: veće prisustvo klasika, adaptacija i naslova bez zadanog teksta nego suvremenih, novih drama. Što je razlog ovakvoj situaciji mogla bi pokazati teka neka dublja analiza.

Prikazane predstave razlikovale su se svojom estetikom, a često i kvalitetom. *Nekropola*, nastala po romanu Borisa Pahora, a u režiji Borisa Kobala kojom je Teden slovenske drame otvoren, kao da je zalutala u konkurenciju. Premda se predstava bavi temama koje “kritički odražavaju stanje suvremenog ljudskog duha i društva” što je bilo izbornikov cilj, *Nekropola* u kazališnom smislu nema puno za ponuditi.

Totenbirt lve Prijatelja bio je jedini suvremeni tekst u ovogodišnjoj konkurenciji. Dobitnik prošlogodišnje Grumove nagrade za najbolju novu dramu u režiji Mile Koruna i produkciji nacionalnog kazališta, Drame Slovenskog narodnog gledališča, osim nekoliko zanimljivih glumačkih ostvarenja nije se nametnuo kao tekst koji sceni nudi puno, ali dio takvog dojma sigurno je u konvencionalnoj režiji doajena slovenskog kazališta Mile Koruna. Razdoblje

tranzicije i novi kapitalizam koji osvaja i Sloveniju, u ishodištu je ove drame okupljene oko lokalne *birtije* i njezinih manje više stalnih stanovnika, ali ukupan dojam predstave prilično je blijed.

Izravno je o nedavnoj stvarnosti progovorio još jedan autorski projekt Olivera Frlića *Proklet bio izdajica svoje domovine* u produkciji Mladinskog gledališča iz Ljubljane. Frlić je posljednjih godina postao pravi redateljski fenomen koji radi u više država bivše

Jugoslavije, a njegove predstave posvuda izazivaju kvalitetne reakcije struke, ali i negativne reakcije dijela javnosti. Izravan i provokativan Frlić se nikad ne služi zadanom tekstom, već do njega dolazi zajedničkim radom s glumcima i u ovom slučaju, s dramaturzima Borutom Šeparovićem i Tomažom Toporiščem.

Podatak da stručni žiri dodjeljuje samo jednu nagradu, ovu koja nosi ime Rudija Šeliga, dok publika glasovima nagrađuje još jednu, u festivalskom svijetu koji boluje od inflacije nagrada, zanimljiva je činjenica.

U svojoj prvoj slovenskoj produkciji Frlić se bavi raspadom Jugoslavije i pokušava prikazati neke od uzroka toga krvavog događaja. Pritom – što je čest postupak u njegovim produkcijama – koristi i individualne, istinite glumačke ispovijedi do kojih dolazi u procesu rada. U ovoj predstavi, međutim, riječ je o preteškoj i preozbiljnoj temi da bi bila temeljito obrađena u kazališnih sat i pol. Zato se *Proklet bio izdajica svoje domovine* – u Hrvatskoj prikazana na prošlogodišnjem Međunarodnom festivalu u Rijeci – često bavi općim mjestima i barata stereotipovima pa su najzanimljiviji dio predstave intimni glumački monolozi. S obzirom na ozbiljnost teme kojom se bavi, ova predstava ostaje ponešto površna, temeljena na stereotipovima i recikliranju postupaka koje je Frlić koristio u prethodnim produkcijama.

Zaljubljeni u smrt Tamare Matevc (nastali na motivima romana Fulvija Tomizze) priča je o trščanskom Romeu i Juliji, Slovincima iz Trsta, Danici Tomažič i Stanku Vuku, ljubavnicima koji su ubijeni pod misterioznim okolnostima u turbulentnim vremenima Drugog svjetskog rata. Priča koja u slovenskoj kulturi ima mitske razmjere, u režiji Same M. Streleca romantična je povijesna slikovnica Trsta i sudbine Slovenaca u njemu. U okvirima jakog festivala nacionalne drame ona je, unatoč dobroj igri i maštovitoj režiji, ostala tek kao kvalitetna produkcija koja se ne

može uvrstiti u vrh festivala. A tom su vrhu, po sudu pisnika ovih redaka, pripadale tri predstave koje su inventivnim čitanjem klasičnog teksta i primjetnom autorskom režijom dominirale Tednom slovenske drame. Zanimljivo, sve su tri nastale na klasičnim slovenskim dramama.

Žabe Gregora Strniše pripadaju u sam vrh slovenske dramske književnosti druge polovice dvadesetog stoljeća. Ova poetska drama napisana 1969. često se izvodi na scenama, a njezina metafizička komponenta čini je filozofskim razmišljanjem o bitnim pitanjima egzistencije. Temeljena na faustovskom motivu prodaje duše – u ovom slučaju duša se prodaje za materijalno bogatstvo – i smještena u krčmi u močvari koju okružuje krekentanje ljudskih duša pretvorenih u žabe, Strnišina drama zahvalno je scensko tkivo. Pogotovo kad mu pristupi Jernej Lorenci s glumačkom podjelom iz snova: Radko Polič-Rac, Pia Zemljič i Igor Samobor. Koristeći pirandelovski odmak i poigravajući se odnosom glumca prema ulozi Lorenci sa svojim glumcima stvara predstavu koja je lišena vanjskih efekata i temeljena na vrhunskoj glumačkoj igri. Produkcija nastala u Mestnom gledališću Ptuj, koje nema stalni glumački ansamb nego u svojim projektima koristi renomirane goste, pokazala je kako ovaj neobični organizacijski model može ponuditi vrhunske rezultate.

Zanimljivo, i dvije druge produkcije iz festivalskog vrha ne dolaze iz Ljubljane, niti potencijalnu zanimljivost za publiku traže u suvremenom tekstu. *Jakob Ruda*, jedna od manje poznatih i igranih Cankarovih drama u produkciji Prešernovog gledališča iz Kranja u inovativnoj režiji mladoga Sebastijana Horvata pretvorila se u kritiku liberalnog kapitalizma i tajkuna koji vladaju svijetom tranzicije. Drama, pod očitim utjecajem Ibsena, u Horvatovoj je inscenaciji strogo podijeljena na dva dijela. U prvom scenom vlada uglađeni svijet građanskog salona, maniri, konvencije, pristojnost, da bi se u drugom cijeli taj svijet premjestio na pustopoljinu koju će kiša pretvoriti u blato. I upravo u takvom okruženju svijet salona pretvara se u životinjski svijet nagona i niskih strasti kojem su s lica spale maske dobrog odgoja i konvencija. Mračna i zabrinjavajuća ova je drama upravo ono što treba svijetu koji je na rubu uništenja, rubu na koji ga je doveo liberalni, socijalno neosjetljivi kapitalizam u kojem se kao jedina vrijednost na pijedestal podiže profit.

Najboljom predstavom festivala žiri – u kojem su uz pisnika ovog teksta sjedili još Amelia Kraigher, dramaturginja i kazališna kritičarka, kao predsjednica i Dušan Rogelj, kazališni kritičar“proglasio je Cankareve *Sluge* – komentirano izdanje, koprodukciju Prešernovog gledališča iz Kranja i Anton Podbevšek teatra iz Novog Mesta. Podatak da stručni žiri dodjeljuje samo jednu nagradu, ovu koja nosi ime Rudija Šeliga, dok publika glasovima nagrađuje još jednu, u festivalskom svijetu koji boluje od inflacije nagrada, zanimljiva je činjenica. Kao što je zanimljivo i da su ovaj put i publika i žiri bili usuglašeni te su brojnim festivalskim gledateljima *Sluge* bile najbolja predstava. Cankarove *Sluge*, za razliku od njegove drame *Jakob Ruda*, prepoznate su kao sam vrh njegovog dramskog djela i često su izvođene. Drama je aktualna jer propituje ono o čemu Slovenci i danas često razmišljaju: sluganstvo kao mentalitet dijela naroda. Ovaj lucidni i radikalni portret stanja duha slovenskog naroda, uvijek okruženoga velikim, dominantnim silama danas se, u vrijeme pripadanja Europskoj uniji, doima aktualnijim nego ikad. Redatelj Matjaž Berger s dramaturginjom Nanom Milčinski uputio se u komentirano čitanje *Slugu*, na način da u dramu interpolira brojne tekstove koji se bave odnosom sluga i gospodara od Blaise Pascala i Étienne de la Boétiea pa do Hegela i Louisa Althussera. Projekt koji koristi multimedijske projekcije i video komentare izrazito je konceptualno osmišljen i dosljedno proveden.

No, temeljno pitanje ove produkcije koja kao kod Cankara kreće od kritike školskog sustava, ali se širi u ozbiljnu društvenu analizu i kritiku, nije više samo pitanje sluganstva, a definitivno se ona ne odnosi isključivo na slovenski duh. Potrebna da se služi onima koji su na poziciji moći – pogotovo u novim globaliziranim okolnostima – strah od isticanja vlastitog mišljenja i stava, osluškivanje onoga što bi gospodari željeli čuti i udvorničvo kao temelj egzistencije, danas sigurno nije samo slovenski problem, priča dobiva univerzalne konotacije i bez obzira narodj naciji pripadali, u njoj ćete pronaći upravo svoj narod i njegovu aktualnu vlast. U *Slugama* je zato lako prepoznati i današnju hrvatsku situaciju. Bergerovo konceptualno čitanje Cankarevih *Slugu*, “komentirano izdanje”, polazeći od klasičnog djela slovenske dramske književnosti kroz intertekstualnu nadogradnju dolazi do snažne kritike recentnog liberalnog

kapitalizma i postaje otvorena kritika društva na početku 21. stoljeća.

Ovogodišnji Teden slovenske drame pokazao je nekoliko bitnih karakteristika suvremenog slovenskog kazališta.

Prva od njih svakako je raznolikost i bogatstvo estetika i redateljskih poetika. Očito je da ne postoje trendovi i redatelji koji ih slijede, suvremeno slovensko kazalište obilježavaju jaki redatelji s vlastitim kazališnim vizijama i spremnošću da ih kompetentno postavne na scenu.

Posebno su nezadovoljni bili Slovenci koji tvrde da je stimulacija nove drame bila bolja u vrijeme socijalizma.

Druga je bitna pozitivna karakteristika suvremenog trenutka slovenskog kazališta činjenica da visokokvalitetno kazalište ne stanuje samo u metropoli: ne postoje više *provincijalna* kazališta koja pokušavaju slijediti ono što se događa u Ljubljani jer sama nemaju snage stvoriti svoju poetiku. Slovensko je kazalište danas bitno regionalizirano i kvalitetne predstave dolaze podjednako iz središta kazališnog kruga (Ljubljane) i s njegove periferije. Nestanak podjele na kulturni centar i provinciju izuzetno je bitna činjenica, a kvalitativna decentralizacija slovenskog kazališta dostižuće je koje karakterizira samo jake kulturne sredine. Štoviše, i prošle i ove godine glavnu festivalsku nagradu dobile su predstave Prešernovog gledališča iz Kranja, malog grada u blizini Ljubljane za koji bi logično bilo pomisliti da živi u potpunoj sjeni metropole i da pored takve kazališne konkurencije iz obližnjeg centra i ne može razviti visokokvalitetno kazalište.

Treća karakteristika ovogodišnjeg festivala produkcija nastalih po nacionalnim (ne nužno dramskim) tekstovima cijeli je niz inovativnih čitanja nacionalne klasike. Drame i autori o kojima smo mislili da je u scenskoj interpretaciji sve već rečeno (Cankar, Strniša) pokazali su se kao otvorene dramske strukture u kojima redatelj snažne poetike može pronaći cijeli novi scenski svijet, a da pritom ni na koji način ne poništava sam predložak.

Ukratko, festival nacionalne drame potvrdio je kako slovensko kazalište, bez obzira na krizu o kojoj se neprekidno govori, i dalje zadržava izuzetno visoku kvalitativnu razinu. A za tu su činjenicu najzaslužnije jake redateljske osobnosti uvijek spremne na kreativni eksperiment umjesto igre na sigurno.